

Історичний контекст та розвиток Шацького національного парку: сучасний вимір

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2023.3.2-1/13>

Євсюкова Д.В., Дем'яненко С.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
d.yevsiukova@gmail.com

Надійшла до редакційної колегії 20.11.2023.

Прийнята: 30.11.2023

Анотація. Стаття присвячена дослідженню історії становлення та етапів розвитку Шацького національного парку в сучасному контексті. Були проаналізовані історичні

фактори, які вплинули на створення парку та визначають основні етапи його розвитку впродовж часу. Стаття висвітлює сучасний стан парку, акцентуючи увагу на викликах та можливостях, з якими він стикається. Враховано значущі аспекти екологічного та рекреаційного управління, а також розглядають перспективи подальшого розвитку парку в умовах сучасних викликів та змін в природному середовищі та суспільстві. Висновки статті спрямовані на визначення шляхів розвитку Шацького національного парку у сучасному вимірі.

Ключові слова: історія розвитку, біорізноманіття, природна спадщина, потенціал, Шацький національний парк.

Historical context and development of the Shatsky national park: modern dimension

Yevsiukova D., Demianenko S.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine
d.yevsiukova@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the study of the history of formation and stages of development of the Shatskyi National Park in the modern context. Historical factors that influenced the creation of the park were analyzed and determine the main stages of its development over time. The article highlights the current state of the park, focusing on the challenges and opportunities it faces. Significant aspects of ecological and recreational management are taken into account, as well as the prospects for further development of the park in the conditions of modern challenges and changes in the natural environment and society are considered. The conclusions of the article are aimed at determining the ways of development of the Shatskyi National Park in the modern dimension.

Key words: history of development, biodiversity, natural heritage, potential, Shatsky National Park.

Вступ. У вирі досліджень природознавства та природоохоронної справи стоїть завдання розкрити історію та сучасний стан Шацького Національного Парку, який є важливим об'єктом природної спадщини. Ця унікальна територія, розташована в Шацькому районі, відзначається своєю різноманітною природою, культурними цінностями та великим біорізноманіттям.

Стаття присвячена детальному вивченню історії формування та етапів розвитку парку, розгляду його екологічного та біорізноманітного потенціалу, а також впливу туризму на природне середовище. Розкриваючи основні аспекти діяльності Шацького Національного

Парку, ми спробуємо відобразити його значущість для збереження природної спадщини та розвитку туристичної інфраструктури в регіоні.

Знання історії парку та контексту його розвитку є ключовим аспектом з кількох причин. По-перше, це важливо для збереження природної спадщини. Розуміння того, як екосистеми еволюціонували відповідно до історичних умов, допомагає розробляти стратегії для ефективної охорони цих унікальних природних ландшафтів.

Друга причина полягає в тому, що історія парку надає інформацію про минулі екологічні виклики та загрози. Це дозволяє враховувати попередні досвід та впроваджувати більш ефективні стратегії управління для подолання сучасних проблем та запобігання майбутнім небезпекам.

Також важливо враховувати соціальний аспект. Знання історії парку може збільшити інтерес громадськості та сприяти її більш активній участі у збереженні природних резерватів. Інформовані громадяни мають більше шансів взяти участь у природоохоронних ініціативах.

Також слід враховувати вплив на туризм та рекреацію. Знання історії парку робить туристичний продукт більш цікавим, привертаючи туристів не лише природною красою, але й історичним контекстом. Це може сприяти розвитку туристичної індустрії та підвищенню потоку відвідувачів.

Знання історії парку також стає важливим елементом для планування та розвитку. Аналіз минулих стратегій та рішень служить основою для вдосконалення управлінських практик та визначення оптимального напрямку для майбутнього розвитку парку. Таким чином, історія парку визначає його сучасний стан та майбутні перспективи, сприяючи сталому розвитку та збереженню його унікальних природних цінностей.

Отже, метою даної статті є ретельний аналіз історичного контексту та розвитку Шацького Національного Парку, зосереджуючись на сучасному вимірі його існування. Стаття покликана висвітлити етапи становлення парку, визначити вплив історії на природне середовище регіону, дослідити екологічний та біорізноманітний потенціал парку, а також проаналізувати роль туризму у розвитку регіону.

Об'єкт дослідження: Шацький Національний Парк. *Предмет дослідження:* Історичний контекст та розвиток парку, включаючи етапи його створення, екологічні виклики, біорізноманітний потенціал, взаємодію з природним середовищем, роль у розвитку туризму та рекреації, а також сучасні виклики та перспективи розвитку.

Актуальність теми визначається низкою ключових аспектів.

- Соціокультурний контекст: суспільство дедалі більше спрямоване на важливість збереження природи та утримання екологічно чистих територій. Шацький Національний Парк є прикладом такої території, і дослідження його історії та розвитку може привернути увагу громадськості до питань екології та природозбереження.

- Туристичний аспект: зростання ролі туризму та рекреації в природних парках стає суттєвим фактором для економічного розвитку регіону. Вивчення історії та сучасного стану Шацького Національного Парку може сприяти розумінню та покращенню умов туристичного відпочинку.

- Екологічна ситуація: зростання екологічних проблем та зниження біорізноманіття ставлять під загрозу природні резервати. Вивчення історії розвитку парку дозволить визначити, які заходи були прийняті в минулому та які виклики стоять перед парком у сучасності.

- Місцевий інтерес: для місцевої громади, зокрема для тих, хто проживає в районі Шацького Національного Парку, важливо знати свою історію та розуміти вплив парку на їхнє оточення. Стаття може стати засобом підвищення свідомості та гордості за власну природну спадщину.

- Науковий інтерес: дослідження історії та розвитку природних резерватів є важливою складовою наукового дискурсу в галузі екології, географії та природознавства. Стаття може

сприяти розширенню наукового розуміння процесів взаємодії людини та природи в даному регіоні.

Матеріали і методи досліджень. В основу дослідження покладено загально-наукові методи: описовий, організації даних, порівняння, систематизації, дедукції і індукції. Методи аналізу і синтезу інформації застосовувалися при опрацюванні даних з відкритих джерел, а також при роботі з науковими публікаціями.

Результати та їх аналіз. Шацький національний природний парк був створений Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 грудня 1983 р. на площі 32515 га - для збереження унікальних природних комплексів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, еколого-освітню та естетичну цінність та почав функціонувати з 1 квітня 1984 р. Указом Президента України від 16 серпня 1999 р. площу парку, як одну з ключових природних екосистем національної екомережі природоохоронних територій Західнополіського регіону України, збільшено до 48977 га.

Впродовж 33-річного функціонування національний парк здобув визнання не тільки на національному, а й на міжнародному рівні.

1995 рік — водно-болотні угіддя Шацького НПП в рамках Рамсарської конвенції віднесені до ІВА територій, що мають міжнародне значення, головним чином, як середовище існування водоплавних птахів. Протягом весняно-осінніх міграцій на озерах нараховують понад 80 тисяч водоплавних птахів.

2002 рік — рішенням 17-ї сесії Бюро координаційного Комітету ЮНЕСКО МАБ парку було надано статус біосферного резервату «Шацький».

2012 рік — за програмою ЮНЕСКО МАБ створено міжнародний трilaterальний біосферний резерват «Західне Полісся», до складу якого увійшли біосферні резервати «Шацький» (Україна), «Західне Полісся» (Польща) та «Прибузьке Полісся» (Білорусь).

Транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся» у світовому вимірі слугуватиме одним з головних об'єктів збереження ландшафтного та біологічного різноманіття не тільки у межах Полісся, а й Центральної та Східної Європи (Ногун А. А., 2004).

Територія Шацького Національного Парку входить до Шацького ландшафтного району та має характерні особливості, такі як багато природних озер, заболочених заплавл, межиріч Західного Бугу, Прип'яті, Копайвки та Рити, а також кінцево-моренних горбів. Це особливий природний географічний район, відомий як Шацьке поозер'я.

В межах парку розташовано 23 озера загальною площею приблизно 7 тис. га, що робить цю територію однією з найбільших озерних груп в Європі. Серед них Світязь (2622 га, 58.4 м глибина), Пулемецьке (1568 га), Луки (673 га), та Люцимер (430 га) є найбільшими. Ці озера розділені Головним Європейським вододілом між басейнами Балтійського і Чорного морів (The website of the Shatsky National Nature Park).

Геоботанічно, територія Шацького поозер'я входить до Ратнівсько-Любешівського (Верхньоприп'ятського) району, де переважають соснові ліси чорницево-зеленомохових та евтрофних осокових боліт.

За використанням площі, більшу частину парку займають ліси (55,3%), луки (7,3%), болота (2,7%), та водойми (14,1%). Орні землі, сади і дороги займають приблизно 20,6% території.

Шацький парк виступає не лише як природоохоронний об'єкт, але й як науково-дослідна установа. Тут, у співпраці із фахівцями інших наукових установ, науковим відділом парку проводяться дослідження з метою забезпечення стабільності екологічних процесів, оптимізації порушених природних екосистем та вдосконалення використання території для рекреації.

Для знайомства відвідувачів із природою парку на його території облаштовано 3 еколого-пізнавальні стежки, існує Візит-центр та розміщені інформаційні пункти. Також

доступні рекреаційні зони для коротших зупинок і відпочинку. Для тих, хто цінує кемпінг, в парку облаштовані наметові містечка.

З моменту заснування Шацького Національного Природного Парку (НПП), піші екологічні маршрути випробовувалися ще у середині 1980-х років. На той час це були, в основному, еколого-пізнавальні стежки, що використовувались для відпочиваючих пансіонатів і санаторіїв, а також учасниками різних конференцій та офіційних заходів. Перші такі маршрути, зазвичай, мали довжину не більше 5,6 км. Зараз розвиток піших маршрутів в парку взяв на себе новий оберт і проводиться сотні науково-пізнавальних екскурсій для студентів біологічних та географічних факультетів різних університетів.

Протягом десятиліть Шацький національний парк успішно реалізує модель інтенсивного рекреаційного розвитку своєї території. Ця модель призвела до досягнення парком найвищих в країні показників туристичного руху і значної розбудови рекреаційно-туристичної інфраструктури (Bezruchko L. S., 2010). Територія визначається поєднанням унікальних поліських лісових та водно-болотних комплексів, а також наявністю великої кількості видів, що занесені до національної Червоної книги та охороняються на міжнародному рівні. У 1999 році водно-болотні угіддя парку були віднесені до водно-болотних угідь ІВА-територій в рамках Рамсарської конвенції, визначаючи їх як міжнародно важливе середовище для існування водоплавних птахів.

Починаючи з вересня 2006 року, Шацький національний парк активно бере участь у реалізації двох важливих проектів: проекту UNESCO MAB "Роль Поліського екокоридору в забезпеченні сталого розвитку регіону" та проекту ПРООН/ГЕФ "Розбудова екологічного коридору в Поліссі", що почався у листопаді того ж року. З 2008 року в парку також реалізується проект UNDP Ukraine "Зміцнення управління та фінансової стійкості національної системи природоохоронних територій в Україні".

Щодо природної спадщини Шацького національного парку, його візиткою є понад два десятки озер, зокрема найбільше в Україні – озеро Світязь (2 650 га). Його площа становить 2700 га, а довжина берегової лінії – 30 км. У центрі озера розташований острів площею 7 га. Глибина Світязя унікальна для Європи, у деяких місцях сягає 58 метрів. За словами вчених, це озеро володіє однією з найчистіших вод в Україні, яку можна використовувати як питну. За результатами експертного опитування та інтернет-голосування в рамках всенародної акції "7 природних чудес України", озеро Світязь було визнано переможцем.

Лісистість Шацького національного природного парку перевищує середню лісистість Українського Полісся в 1,5 рази і всієї території України в 3 рази. Унікальне поєднання лісових масивів і численних озер, типовий поліський колорит, розмаїття рослинних угруповань та їх висока естетична цінність сприяють розвитку рекреації в цьому чарівному куточку Західного Полісся. На території парку діють чотири зони відпочинку: «Гряди», «Світязь», «Урочище Гушове» та «Пісочне». Останнім часом парк також служить платформою для проведення Міжнародного пісенного фестивалю «На хвилях Світязя».

З метою збереження унікальної природи та відновлення, порушених антропогенним впливом, екосистем парк впровадив зонування своєї території для диференційованого природоохоронного господарювання (Bezruchko L. S., 2010). Виділено такі функціональні зони: заповідну (5925 га), регульованої рекреації (11 623 га), стаціонарної рекреації (1971 га) та господарську. Заповідна зона включає озера Кримне та Мотне, прилеглі ліси та лісові масиви біля Західного Бугу і використовується виключно для наукових досліджень. Зона регульованої рекреації призначена для короткострокового відпочинку, з основною активністю в вихідні та святкові дні, обладнана стаціонарними майданчиками для ночівлі під палатками, риболовлі, а також має рекреаційні стежки і пункти інформації. Зона стаціонарної рекреації охоплює центральну частину парку та частину узбережжя озер Світязь та Пісочне.

На території Шацького національного природного парку визначається найбільш різноманітний ландшафтний рисунок в межах господарської зони (30,584 га), яка включає

землі сільськогосподарських підприємств, держлісгоспу та інших землекористувачів. Серед сучасних ландшафтів виділяються лісопромислові, дорожні, та агроландшафти. Такий підхід до зонування території сприяє збереженню унікальних природних об'єктів, оптимізації використання природних ресурсів та раціональному розподілу антропогенних навантажень, а також полегшує роботу служб охорони і сервісу (Mishchenko O. V., 2012).

Прикордонне розташування Шацького національного природного парку створює можливості для розвитку міжнародного туризму, переважно за рахунок туристичних потоків із Польщі. Важливим чинником у розвитку сільського та екологічного туризму є збереження традиційної дерев'яної архітектури в багатьох селах регіону, що є характерним для Полісся. З 2005 року територіальні центри зайнятості надають селянам, які працюють у сфері "зеленого" туризму, інформаційну, правову та маркетингову підтримку. У Шацькому районі офіційно зареєстровано 9 агросадиб (Bezruchko L. S., 2008). Парк пропонує відвідувачам пізнавальні, природознавчі та культурні маршрути, такі як "Лісова пісня" та "Світязянка", а також активний туризм (піший, конний, водний), орієнтований на задоволення інтересів та кваліфікацію відвідувачів. Культурологічні складові навчально-пізнавальних маршрутів парку, а також об'єкти архітектури та історії, такі як дерев'яні церкви (Ростань, Світязь, Шацьк), представляють значний інтерес. Разом із тим, культурні аспекти, включаючи дерев'яні церкви Ростані, Світязі та Шацьку, стають не лише об'єктами історичного інтересу, але й важливою частиною екосистеми парку. Їх збереження та вивчення сприяють утриманню балансу між природним середовищем та культурним доробком. Таким чином, Шацький Національний Парк, враховуючи природні та культурні аспекти, відкриває перед відвідувачами унікальний шлях пізнання та взаємодії з природою та спадщиною регіону.

Висновки. Дослідження Шацького Національного Парку виявило його важливість як об'єкта природної спадщини та розвитку туризму в регіоні. Стаття розглядає історію формування та розвитку парку, висвітлює його екологічний та біорізноманітний потенціал, а також вплив туризму на природне середовище.

Знання історії парку визначає його успіх у збереженні природної спадщини. Розуміння еволюції екосистем допомагає розробляти стратегії для ефективної охорони цих унікальних ландшафтів. Парк стикається з викликами туризму, але вивчення його історії дозволяє розробляти управлінські рішення для балансування між розвитком туризму та збереженням природи.

Історія парку також слугує джерелом для вивчення минулих екологічних викликів та загроз. Це дозволяє враховувати попередні досвід та розробляти стратегії управління для подолання сучасних проблем та запобігання майбутнім небезпекам. Шацький національний парк стоїть перед сучасними викликами та має великий потенціал для розвитку. Важливі аспекти включають збереження природних резервів, управління рекреаційною діяльністю, стале використання природних ресурсів та співпрацю на міжнародному рівні.

В контексті збереження природи, важливо впроваджувати ефективні природоохоронні заходи та відновлювати унікальні екосистеми. Особлива увага повинна бути приділена управлінню рекреаційним тиском, забезпеченню балансу між туристичною привабливістю та збереженням природних цінностей.

Лісові ресурси та водні об'єкти потребують раціонального використання для забезпечення сталого розвитку парку. Міжнародна співпраця та залучення інвестицій можуть допомогти в реалізації важливих проектів та впровадженні кращих практик.

Важливо також забезпечити участь місцевих громад у прийнятті рішень та врахувати їхні інтереси. Відкритість управління та ефективна інформаційна діяльність сприятимуть позитивному сприйняттю парку серед громадськості.

Узагальнюючи, розвиток Шацького національного парку повинен ґрунтуватися на збереженні природних багатств, сталому туризмі та взаємодії з місцевими громадами для досягнення гармонії між розвитком території та збереженням навколишнього середовища.

References

- Bezruchko L. S. Ecological and geographical justification of recreational nature use in the territory of the Shatskyi National Nature Park: autoref. thesis to obtain a scientific degree of candidate. geogr. Sciences: spec. 11.00.11. "Constructive geography and rational use of natural resources" / L.S. Handless - Lviv, 2010. - 20 S (in Ukrainian)
- Bezruchko L. S.. Prospects for the development of rural green tourism on the territory of the Shatskyi National Natural Park / L. Bezruchko // Forestry: state and development prospects: Materials of international. of science conference, October 15–17, 2008. – Lviv, 2008. (in Ukrainian)
- Horun A. A. The main tasks of the cross-border BR "Western Polissia" in the context of the integration of national networks in The single European system / A. A. Horun // Shatsky National Natural Park: scientific research 1994–2004 - Svityaz, 2004. -S. 25.
- Mishchenko O. V. Constructive and geographical justification of the development of ecological tourism in national natural parks: autoref. thesis ... candidate geogr. Sciences: 11.00.11 / O. V. Mishchenko; Lviv. state University named after I. Franko. - Lviv, 2012. – 20 S.
- Shatsky National Natural Park [Electronic resource] : [Website]. – Electronic data. – Nature Reserve Fund of Ukraine – Access mode: <http://shpark.com.ua/> (access date 05.11.2023) – Name from the screen.